

Asia: VN/4305/2022

Lausuntopyyntö maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiosta

Yleistä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa on tunnistettu maalittaminen monitahoisena ilmiönä sekä maalittamisen laajalle ulottuvat merkittävät haittavaikutukset sekä yksilölle että koko yhteiskunnalle. Maalittamisen haitallisuus huomioiden olennaista onkin löytää mahdollisimman pian tehokas keino maalittamiseen puuttumiseksi. SPJL katsoo nimenomaan maalittamisen erilliskriminalisoinnin olevan tehokkain – ja mahdollisesti jopa ainoa – keino tähän. Tähän johtopäätökseen on päädytty myös arviomuistiossa. Siihen sisältyykin luonnos maalittamista koskevaksi rikoslain 25 luvun uudeksi 7 b §:ksi.

Vaikka arviomuistiossa esitettyä pykäläluonnosta ja sen taustalla olevaa maalittamisen määrittelyä ei voida pitää täysin onnistuneena, on maalittamisen erilliskriminalisointi silti perusteltu ja välttämättömän lähtökohta ja arviomuistio erittäin hyvä pohja asian jatkokäsittelylle; muistiossa on tehtävänannon mukaisesti arvioitu laajasti maalittamista ilmiönä sekä sen määrittelyä, keinoja puuttua maalittamiseen, nykyistä lainsäädännöllistä tilannetta ja kriminalisoinnin tarvetta sekä edellytyksiä säätää maalittaminen itsenäisenä rikoksena rangaistavaksi.

Arviomuistion suunta on siis oikea, mutta edellyttää jatkokäsittelyä toivotun tavoitteen saavuttamiseksi.

Maalittamisen määritelmä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa todetaan, että maalittamiselle ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Maalittaminen on perinteisesti sotilaalliseen toimintaan viittaava termi, jolla tarkoitetaan taktiikkaa, jossa vihollisjoukkojen sekä -kohteiden sijainti paikallistetaan ja määritetään ennalta hyökkäyksen kohteeksi. Muussa yhteydessä käytettynä termi on suhteellisen uusi ja täsmentymätön, vaikka

maalittaminen jokseenkin hyvin tunnistetaan ilmiönä ja termiä käytetään vakiintuneesti arkikielessä sekä yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Ilmiötä kuvaavana terminä maalittamiselle ei myöskään ole juridista merkityssisältöä.

Tämä onkin ollut ongelma maalittamista koskevissa keskusteluissa; keskusteltaessa ilmiöstä eri yhteyksissä määritelmä on vaidellut kustakin asiayhteydestä riippuen. Maalittaminen sekoitetaan virheellisesti vihapuheeseen ja muutoinkin sitä käytetään ”yleiskäsitteenä” kuvaamaan kaikkea mahdollista negatiivisena koettua toimintaa, kuten yksittäisiä epäasiallisia tai kriittisiä kommentteja sosiaalisessa mediassa. Termi on myös hyvin politisoitunut. Näyttäisi siltä, että termi on kärsimässä inflaation; maalittamisesta on muodostumassa termi, jolla tarkoitetaan kaikkea, jolloin se ei tarkoita yhtään mitään.

Edellä todetusta huolimatta ilmiölle on muovaantunut jonkinlaiset reunaehdot useiden eri tahojen kuvauksissa/määritelmissä esiintyvien yhteisten piirteiden kautta. Arviomuistiossa onkin käytetty näitä yhteisiä piirteitä maalittamisen juridisen määrittelyn ja kriminalisointiesityksen apuna. Tästä huolimatta muistiossa esitettyä maalittamisen määrittelyä ja siitä johdettua pykäläluonnosta ei muun muassa sen suppeudesta johtuen voida pitää täysin onnistuneena.

SPJL katsoo, että maalittamisella tulisi tarkoittaa kaikenlaista toimintaa, jossa henkilöstä ja/tai hänen läheisistään etsitään tietoja eri lähteistä ja tätä tietoa käytetään eri tavoin vahingoittamis- ja vaikuttamistarkoituksessa. Tietoja voidaan muun muassa levittää, vääristellä, muokata ja asettaa eri konteksteihin. Henkilöstö voidaan myös keksiä täysin valheellista tietoa.

Maalittamista voidaan toteuttaa hyvin erilaisten tekojen kautta; se voi olla ilmaisurikos tai henkilön turvallisuuteen kohdistuva rikos. Tekijä voi toimia yksin tai pyrkiä tietoisesti ja tarkoituksella käynnistämään ns. maalittamiskampanjan, jota yksittäiset henkilöt voivat lähteä tukemaan tarkoituksella tai tietämättömyyttään.

Maalittaminen voi olla myös rikos viranomaisia vastaan. Maalittamisella pyritään epäasiallisesti vaikuttamaan paitsi yksittäisen henkilön toimintaan, myös tämän kautta henkilön taustaorganisaation tai -yhteisön toimintaan. Yksittäinen virkamies on maalittamisessa usein vain välikappale, vaikka toiminta henkilöityykin häneen. SPJL onkin lähestynyt asiaa ensisijaisesti viranomaistoiminnan suojaamisen näkökulmasta, jolloin rikoslain 16 lukuun rikoksista viranomaisia vastaan tulisi lisätä maalittamisen erikseen kriminalisoiva pykälä.

Maalittamisen kriminalisointi nimenomaan viranomaistoimintaan kohdistuvana rikoksena on perusteltu. Viranomaisille kuuluvien erityisten tehtävien – mm. julkisen vallan käytön – kannalta on tärkeää, että tehtävät pystytään suorittamaan asianmukaisesti ja niiden vaikeuttamisesta annetaan rangaistus. Määrittelemällä teko rikokseksi yhteiskunta osoittaa teon moitittavuutta sekä pyrkii torjumaan ja vähentämään näitä tekoja.

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa on tunnistettu maalittaminen monitahoisena ilmiönä sekä maalittamisen laajalle ulottuvat merkittävät haittavaikutukset sekä yksilölle että koko yhteiskunnalle. Siinä todetaan,

- ettei nykyisten rangaistussäännösten perusteella rikoslaista löydy maalittamisen osatekijät kokonaisuudessaan kattavaa rangaistussäännöstä ja kaikki maalittamisteot eivät edes ole nykyisin rangaistavia.
- - rikosoikeuden käytön viimesijaisuutta arvioitaessa - ettei tällä hetkellä ole olemassa riittävää keinokokonaisuutta puuttua maalittamisilmiöön ja ettei näköpiirissä ole myöskään mitään uusia keinoja, joilla nykyistä tilannetta voitaisiin parantaa.

Johtopäätöksenä arviomuistiossa onkin päädytty siihen, että maalittamisen rikosoikeudellisen sääntelyn täydentämiselle on löydettävissä painavaa yhteiskunnallista tarvetta ja hyväksyttäviä perusteita. SPJL on samaa mieltä todetun johtopäätöksen ja sen perusteiden kanssa. Nykyisiä rangaistussäännöksiä ei voi tulkita laajentavasti; se olisi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaista. On myös erittäin tärkeää, että lainsäädäntö kokonaisuudessaan on ajantasainen. Yhteiskunta, rikollisuus ja toimintaympäristö muuttuvat nopealla tahdilla; lainsäädännön on vastattava vallitsevan toimintaympäristön haasteisiin ja eletävä ajassa entistä tehokkaammin ja nopeammin. Lisäksi viranomaisilla – mm. poliisilla – tulee olla ajantasaiset ja tehokkaat keinot tutkia rikollisuutta ja puuttua siihen.

Johtopäätöksestä ja sen hyväksyttävistä perusteista huolimatta arviomuistiossa esitettyä maalittamisen määrittelyä ja siitä johdettua pykäläluonnosta ei muun muassa sen suppeudesta johtuen voida pitää täysin onnistuneena; luonnosesitys ei juurikaan laajenna rangaistavan toiminnan alaa nykyisestä. Pykäläluonnos ei muutoinkaan ole ongelmaton.

Maalittamisen määrittelyn vaikeus ja/tai siihen puuttumisen haasteellisuus eivät saa kuitenkaan olla este tarvittaville toimenpiteille. Este ei saa olla myöskään se, onko muissa maissa maalittamista erikseen kriminalisoitu ja jos on, miten se on toteutettu. Kuten arviomuistiossa todetaan, maalittamisen kriminalisoimattomuudesta muissa maissa ei ole tehtävä sitä johtopäätöstä, että tekoa ei ole aiheellista säätää rangaistavaksi Suomessakaan. Koska maalittamisessa on kyse eurooppalaisesta – ja jopa maailmanlaajuisesta – ilmiöstä, kertoo asiantila lähinnä maalittamiseen puuttumisen haasteellisuudesta. Ja kriminalisoinnin arvio on tehtävä aina kansallisista lähtökohdista käsin; arviomuistiossa on todettu kansallisesti olevan olemassa erittäin painava yhteiskunnallinen tarve.

Maalittamisesta keskusteltaessa keskiöön on noussut kysymys sananvapaudesta; erityisesti se, että maalittamisen rangaistavaksi säätämällä puututtaisiin maalittajan sananvapauteen. Maalittamista perustellaankin usein sananvapaudella. Tältä osin SPJL haluaa korostaa, että viranomaisten, poliittisten päättäjien ja julkisuudessa työssään toimivien henkilöiden toimiin kohdistuva keskustelu

ja arvostelu on olennainen osa sanan- ja mielipiteenvapautta. Muun muassa viranomaisen/virkamiehen onkin työssään kestettävä ankaraakin arvostelua ja sitä, että tehtyjä virkatoimia alistetaan laillisuustarkastelun alaiseksi. Viranomaisen / yksittäisen virkamiehen toimintaan kohdistuvan hyväksyttävän arvostelun tulee kuitenkin perustua tosiseikkoihin ja kohdistua nimenomaan virkatoimeen. Demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluva oikeus herättää keskustelua sekä kritisoida/arvostella viranomaisen/virkamiehen, päätöksentekijöiden ja julkisuudessa työssään toimivien toimintaa on eri asia, kuin yksittäiseen henkilöön ja hänen ominaisuuksiinsa kohdistuva loukkaava/halventava arvostelu, painostaminen, häirintä, vainoaminen tai muu vastaava toiminta. Tässä on huomioitava myös se, että maalittaminen voi tapahtua myös epäsuorasti eli henkilön toimintaan voidaan yrittää vaikuttaa myös hänen läheistensä kautta.

Tällaisessa toiminnassa on kyse sanavapauden nimissä tapahtuvasta oikeuksien väärinkäytännöstä, joka ei nauti sanavapauden suojaa. Kuten arviomuistiossakin todetaan, EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee, että henkilöön kohdistuvat sanalliset hyökkäykset ja vihapuhe eivät kuulu sanavapauden piiriin.

Lisäksi maalittamisen erilliskriminalisoinnissa sanavapaus voidaan huomioida arviomuistion pykäläluonnoksen 3. ja 4. mommetissa esitetyllä tavalla, joka myötäilee kunnianloukkausta koskevaa rikoslain 24 luvun 9 §.

Myös televalvontaan esitetyt muutokset katsotaan perustelluiksi ja välttämättömiksi arviomuistiossa esitetyin perustein; kun maalittamisen rangaistavaksi säätämisellä on katsottu olevan painavaa yhteiskunnallista tarvetta, sama arviointi pätee myös maalittamisen selvittämisen ja estämisen sekä niihin liittyvän televalvonnalla tapahtuvan perusoikeuksiin puuttumisen suhteen. Maalittaminen on rikos, jonka kohdalla rikoksen yhteiskunnallinen selvittämisintressi korostuu ja maalittamisen selvittämisessä televalvonta voi olla välttämätön keino silloin, kun viestinnän osapuolta ei pystytä kohdehenkilön oikeusasemaan lievemmin puuttuvilla keinoilla selvittämään.

Maalittamisen tunnusmerkistö

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

1. Yleistä

Arviomuistioon sisältyy luonnos maalittamista koskevaksi rikoslain 25 luvun uudeksi 7 b §:ksi. Kyseessä olisi henkilöön kohdistuva rikos – tarkemmin hänen vapauteensa kohdistuva rikos - jolla suojattaisiin lähtökohtaisesti yleisesti henkilön yksityisiä intressejä.

SPJL on lähestynyt asiaa ensisijaisesti toisesta lähtökohdasta – viranomaistoiminnan suojaamisen näkökulmasta. SPJL katsoo olennaiseksi, että rikoslain 16 lukuun rikoksista viranomaisia vastaan lisättäisiin maalittamisen erikseen kriminalisoiva pykälä. Toissijaisesti luvun voimassa olevia säännöksiä tulisi ajantasaistaa; 1.1.1999 voimaan tulleet 16 luvun 1–3 §:t eivät anna riittävää suojaa viranomaistoiminnalle muuttuneessa toimintaympäristössä.

Toisin kun arviomuistiossa annetaan ymmärtää, viranomaistoiminnan suojaamisen lähtökohta ei tarkoita sitä, etteikö suojaa haluttaisi tai voitaisi ulottaa myös viranomaistoiminnan ulkopuolelle. Kuten arviomuistiossa todetaan, maalittaminen ei ole vain viranomaistoiminnassa esiintyvä ongelma. Myös yksityissektorilla toimivat ammattiryhmät ovat joutuneet maalittamisen kohteeksi. Siten SPJL pitää tarpeellisena ja perusteltuna arviomuistion tavoitetta ulottaa suoja kaikkiin henkilöihin, jotka joutuvat työnsä tai luottamustehtävänsä vuoksi maalittamisen kohteeksi. Olennaista on kuitenkin huomioida, että viranomaistoimintaa suojaavilla säännöksillä ja soveltamisalaltaan yleisillä, yksilön oikeushyviä suojaavilla säännöksillä on eri perusteet ja lähtökohdat, jotka eivät poissulje toisiaan.

Kummankin lähtökohdan huomioiminen on voimassa olevan rikoslainsäädännön mukaista; esimerkiksi sekä virkamiehen väkivaltaista vastustamista että pahoinpitelyä koskevat säännökset antavat suojaa myös yksittäiselle virkamiehelle heidän kohdatessaan vastarintaa virkatehtäviä hoitaessaan.

Tältä osin tulee huomioida korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö; korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei erottelua lainkonkurrenssissa yhden tai useamman rikoksen välillä tule tehdä pelkästään tunnusmerkistöjä vertailemalla. Korkein oikeus on oikeuskäytännössään pitänyt merkityksellisenä sitä, onko tekoihin sovellettavien säännösten taustalla eri suojelukohteet. Siten aina tulisi tapauskohtaisesti arvioida tuleeko virkamiestä kohtaan tehty maalittaminen rikosoikeudellisesti riittävästi arvioiduksi soveltamalla pelkästään 16 luvun säännöstä eli tyhjentykö teko yksin rikoslain 16 luvun kriminalisointiin (mm. KKO:2019:31).

Maalittamisen kriminalisointi voitaisiinkin toteuttaa kriminalisoimalla se erikseen sekä rikoksena viranomaisia kohtaan rikoslain 16 luvussa että arviomuistiossa esitetyn mukaisesti soveltamisalaltaan yleisenä rikoksena. Säännöksistä rikoslain 16 luvun kriminalisointi tulisi katsoa ankarammin rangaistavaksi teoksi, ottaen huomioon kriminalisointien suojelukohteet.

Toissijaisesti kriminalisointi voitaisiin tehdä rikoksena viranomaisia kohtaan rikoslain 16 luvussa ja järjestää soveltamisalaltaan yleisten, maalittamiseen soveltuvien asianomistajarikosten syyteoikeus virallisen syytteen alaiseksi tilanteissa, joissa henkilö joutuu rikoksen kohteeksi työ-

tai julkisen luottamustehtävänsä vuoksi, kuten on tehty laittoman uhkauksen osalta. Lisäksi kyseisten rikosten tunnusmerkistöt tulisi ajantasaistaa arviomuistiossa todetuin perustein.

Lisäksi tulee huomioida, että rikoslain 16 luvun 20 §:n soveltamisalasäännöksillä useat tunnusmerkistöt on ulotettu koskemaan virkamiesten lisäksi myös muita henkilöryhmiä. Myös tätä pykälää voitaisiin tarkastella tässä yhteydessä uudestaan.

2. Arviomuistioon sisältyvä luonnos maalittamista koskevaksi rikoslain 25 luvun uudeksi 7 b §:ksi

Pykälän soveltamisala jää suppeaksi eikä siten juurikaan laajenna rangaistavan toiminnan alaa nykyisestä. Pykäläluonnos ei muutoinkaan ole ongelmaton. Sen mukaan maalittamisen – sekä sen käynnistämisen että siihen osallistumisen – tulisi tapahtua yleisesti käytettävässä sähköisessä

tietoverkossa ja teon tulisi myös ilmetä järjestelmällisenä häirintänä kyseisessä tietoverkossa. Järjestelmällisen häirinnän merkityssisältö jää avoimeksi ja toiminnalta edellytetään joukkovoiman hyödyntämistä.

Näihin seikkoihin liittyy muun muassa seuraavia ongelmia:

- Teon ja teon ilmenemismuodon sitominen vain yleisesti käytettävään sähköiseen tietoverkkoon supistaa säännöstä merkittävästi siten, että rangaistavuuden ulkopuolelle jää useita tekoja, joita voitaisiin perustellusti pitää maalittamisena. Tälle ei löydy mitään perustetta. Maalittamisteko voi tapahtua myös muutoin kuin sähköistä tietoverkkoa käyttämällä ja siten myös ilmetä muutoin kuin kyseisessä tietoverkossa. Ainakin virkamiehiin kohdistuvassa toiminnassa on hyvin tavanomaista, että maalittamiseksi luokiteltavaa toimintaa tapahtuu esimerkiksi sähköpostia hyväksi käyttäen. Tästä syystä – toisin kuin muistiossa esitetään – säännöksessä tarkoitetun tietoverkon määrittelyn tulisi pitää sisällään ilman erillistä arviointi myös sähköpostipalvelut ja niitä vastaavat viestintäpalvelut, joissa viestit eivät automaattisesti mene kaikille palvelun käyttäjille. Lisäksi maalittamiseksi perustellusti katsottava toiminta voi tapahtua hyvinkin perinteisellä tavalla kuten kohdehenkilön elinpiirissä eri tavalla laajalti levitettävillä ilmoituksilla. Myös tällä tavalla voidaan toiminta saattaa laajalle, kohdennetulle vastaanottajajoukolle nimenomaan maalittamistarkoituksessa. Myös muuverkkoympäristön ulkopuolella tapahtuva, maalittamiseksi katsottava toiminta tulee sisältyä kriminalisointiin.

- Maalittamistekoja olisivat uhkaaminen, painostaminen sekä väärän, vääristellyn, halventavan tai yksityiselämää koskevan tiedon esittäminen. Myös tämä maalittamisteon määrittely on jäänyt perusteetta liian suppeaksi. Myös muunlainen maalittamiseksi katsottava toiminta tulee katsoa maalittamistekoksi. Esimerkiksi viranomaistoimintaan kohdistuvassa maalittamisessa voidaan käyttää hyväksi näennäisesti laillisia keinoja tekemällä virkamiehistä perättömiä kanteluita, tutkintapyyntöjä sekä muita selvitys- ja tietopyyntöjä ilman objektiivisesti olemassa olevaa oikeussuojaintressiä. Arviomuistiossa viitataan Ilmanin selvitykseen, jossa on nostettu esille kohdehenkilöstä tehdyt kantelut ja/tai tutkintapyyntöt toimintana/tilanteina, joihin nykyiset maalittamiseen liittyvät rangaistussäännökset eivät taivu. Ilman toteaa selvityksessään, että niitä voidaan tehdä merkittäviäkin määriä tarkoituksessa häiritä tai estää kohdehenkilön tai hänen taustaorganisaationsa toimintaa.

Tämä on laillisten oikeussuojakeinojen väärinkäyttöä vahingoittamis-/vaikuttamistarkoituksessa ja tulisi siten olla maalittamisena rangaistavaa.

- Joukkovoimaa edellyttämällä henkilön yksin toimiminen jää rangaistavuuden ulkopuolelle. Myöskään tälle ei löydy perusteita.

- Esitetystä pykälässä tahallisuusaste olisi tarkoitustahallisuus tai ainakin siihen verrattavissa oleva tahallisuusaste. Näin ollen tekijän täytyy pitää varmana tai varsin todennäköisenä, että hänen maalittamisensa olisi omiaan aiheuttamaan säännöksessä tarkoitettua järjestelmällistä häirintää. Vaikka tämä tahallisuus voitaisiin tietyissä tilanteissa päätellä myös tapahtumankulusta, on se lähtökohtaisesti kuitenkin ongelmallinen käytännön näyttökysymysten kannalta.

3. Tarve suojata viranomaistoimintaa maalittamiselta – maalittamista koskeva kriminalisointi rikoslain 16 lukuun

Maalittamisen kriminalisointi nimenomaan viranomaistoimintaan kohdistuvana rikoksena on perusteltua. Valtion sisäinen ja ulkoinen turvallisuus, oikeudenhoidon puolueettomuus ja näiden turvaamiseen liittyvän viranomaistoiminnan häiriintymättömän toiminnan ja oikeusvarmuuden suojaaminen ovat tarkasti määriteltävissä olevia, rikosoikeudella suojattavia oikeushyviä. Viranomaisia vastaan tehtyjä rikoksia on perinteisesti pidetty vakavina, koska niillä ei suojella vain yksityisiä intressejä vaan jokaisen kansalaisen, yhteiskunnan ja oikeusvaltion intressiä.

Tämä lähtökohta on tuotu esille useassa yhteydessä myös arviomuistiossa toteamalla muun muassa, että

- maalittamisella pyritään saamaan kohdehenkilöä laajemmalle ulottuvia ja tärkeisiin yleisiin etuihin kohdistuvia haittavaikutuksia,
- maalittamista voidaan pitää luonteensa perusteella yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavana rikoksena,
- viranhaltijoihin kohdistuva maalittaminen nähdään uhkaksi demokraattiselle, riippumattomalle oikeusvaltiolle ja yhteiskunnalle laajasti ottaen,
- rikosoikeudella ei suojella pelkästään yksilöllisiä oikeushyviä, vaan suojaa annetaan myös yhteisille eduille. Tätä ilmentävät myös useat rikoslain luvut, joiden mukaan turvataan esimerkiksi oikeudenkäyttöä (15 luku) ja viranomaistoimintaa (16 luku).

Lisäksi arviomuistiossa todetaan nykyisistä rangaistussäännöksistä kohdassa 8.2 Rangaistussäännösten täydentäminen, että useat tässä yhteydessä merkitykselliset rangaistussäännökset suojaavat kohdehenkilön suojaamisen tarkoituksessa hyvinkin monenlaisia, erilaisia ja rangaistussäännössidonnaisia oikeushyviä (esimerkiksi henki, terveys, kunnia, yksityiselämä ja vapaus), mutta eivät ota huomioon maalittamistoiminnan kohdehenkilöä laajemmalle hänen toimintaympäristöönsä ja jopa yhteiskuntaan ulottuvia tavoiteltuja ja/tai toteutuvia haitallisia vaikutuksia, jotka voivat vahingollisesti vaikuttaa myös yleisellä tasolla perusoikeuksien toteutumiseen ja demokraattisen oikeusvaltion toimintaan.

Tästä huolimatta arviomuistiossa ei ole erikseen tarkasteltu/arvioitu tarvetta suojata viranomaistoimintaa maalittamiselta ja siten maalittamisen kriminalisoitua nimenomaan viranomaistoimintaan kohdistuvana tekona. Muistiossa tarkastelu on sivuutettu toteamalla, että Poliisihallituksen ym. ja lakialoitteen säännösehdotuksissa omaksuttu lähtökohta viranomaistoimintaan rajoittuvasta maalittamisesta on liian suppea.

Tätä näkökulmaa perustellaan sillä, että maalittamisen kohteena voivat olla muutkin henkilöt kuin virkamiehet ja työsopimussuhteessa olevat henkilöt – kuten politiikkaan osallistuvat ja luottamustehtäviä hoitavat henkilöt sekä virka- ja työsuhteen ulkopuolella toimivat toimittajat sekä tieteen ja taiteen harjoittajat – ja myös heidän kohdallaan perus- ja ihmisoikeuksien ja demokraattisen oikeusvaltion toiminnan turvaamiseen liittyvät näkökohdat ovat merkityksellisiä. Arviomuistiossa todettu on täysin perusteltua, mutta kuten edellä todettiin, viranomaistoiminnan suojaamisen lähtökohta ei tarkoita sitä, etteikö suojaa haluttaisi tai voitaisi ulottaa myös viranomaistoiminnan ulkopuolelle.

SPJL pitää puolestaan tätä arviomuistiossa otettua lähestymisnäkökulmaa liian suppeana ja muistiota tältä osin kriittisesti puutteellisena. Yksittäinen kohdehenkilö voi olla – ja usein myös on – virkamies, jolloin maalittamisella loukataan ja vahingoitetaan kohdehenkilön lisäksi oikeusvaltion toimivuutta.

Viranomaisten velvollisuutena on huolehtia eri tahojen oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen olosuhteista riippumatta. Virkamiehet joutuvat tässä tehtävässään usein puuttumaan sekä luonnollisten että oikeushenkilöiden oikeuksiin ja asemaan tavalla, joka ei ole muille sallittua. Tehtävien asianmukaisen hoitamisen on oltava mahdollista kaikissa olosuhteissa eli myös silloin, kun kohteena oleva taho ryhtyy sitä tavalla tai toisella vastustamaan. Virkatehtävästä ei voi kieltäytyä esimerkiksi väkivallan tai oikeusprosessin uhan vuoksi taikka koska virkamies kokee tehtävän epämiellyttäväksi. Kieltäytyminen olisi ongelmallista paitsi yhteiskunnan myös yksittäisten henkilöiden kannalta; se johtaisi viranomaistoiminnan epävarmuuteen ja koko demokraattisen oikeusvaltioperiaatteen rapautumiseen. Siten on täysin perusteltua, että rikoslaisa suojataan erikseen virantoimitus ja virkatehtävää toimittava virkamies. Viranomaiset tarvitsevat yhteiskuntarauhan ylläpidon sekä yhteiskunnan ja demokraattisen oikeusvaltion toiminnan varmistamiseksi yksityisiä toimijoita laajempaa suojaa. Soveltamisalaltaan yleisiä säännöksiä ei ole katsottu riittäviksi turvaamaan viranomaistoimintaa, koska ne eivät erikseen turvaa viranomaisten erityisten tehtävien suorittamista tai rankaise sellaiseen puuttumisesta. Riittäväksi ei ole katsottu myöskään sitä, että virkatehtäviään hoitavat yksittäiset virkamiehet saavat suojaa rikoksen suorana kohdehenkilönä. Virkatehtävien hoitamiselle onkin katsottu tarpeen antaa lisäsuojaa erityisillä, rikoslain 16 luvun säännöksillä. Kyse ei ole sellaisesta suojasta, joka estäisi käytännön tilanteissa virkatehtävistä johtuvaa vastustamista. Virantoimitusta suojaavat säännökset merkitsevät kuitenkin sitä, ettei viranomaisten tehtävien vastustaminen ole hyväksyttävää. Rikoslain 16 luvun rikoksilla halutaankin nimenomaan korostaa sitä, että teko kohdistuu virkamieheen, sitä kautta viranomaistoimintaan ja sitä kautta koko yhteiskuntaan ja on nimenomaan tästä syystä rangaistavaa.

Tarve viranomaistoimintaa ja virkamiestä suojaaville erityissäännöksille ei ole poistunut. Maalittamisen kriminalisointi rikoslain 16 luvussa olisi johdonmukaista koko rikokosoikeusjärjestelmän näkökulmasta.

Arviomuistiossa todetaan lisäksi lähtökohdan olevan se, että kohdehenkilönä on se henkilö, jonka työtehtävien tai yhteiskunnallisen toiminnan vuoksi maalittamista harjoitetaan, eivät hänen perheenjäsenensä tai muut läheisensä. Myös tätä tulee tarkastella uudelleen, mikäli asiaa lähestytään viranomaistoiminnan näkökulmasta. Rikoslain 16 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta on tuomittava henkilö, joka kostaa virkatoimen käyttämällä väkivaltaa virkamiestä tai häneen 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevaa henkilöä vastaan eli teko voi kohdistua virkamiehen ohella hänelle läheiseen henkilöön. Kohta oli alun perin rajattu koskemaan vain virkamiehiin kohdistuvaa tekoa, mutta lakivaliokunta ei pitänyt kyseistä rajausta onnistuneena. Valiokunta totesi mietinnössään LaVM 3/1998 vp, että virkamiehen ohella teon kohteena voi olla rikoslain 15:10.2 §:ssä tarkoitettu virkamiehelle läheinen henkilö. Valiokunnan mielestä tämä on perusteltua siksi, että muita rikoslain säännöksiä sovellettaessa henkilöön kohdistuviin väkivallan tekoihin ei välttämättä huomioida sitä, että teon tarkoituksena on ollut kostaa virkatoimi.

4. Voimassa olevien rikoslain 16 luvun 1 – 3 §:n soveltumattomuus maalittamiseen

Rikoslain 16 luvun 1–3 §:t - virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, virkamiehen vastustaminen ja haitanteko virkamiehelle - antavat rikosoikeudellista suojaa virkamiehille erilaisissa vastarinta- ja vastustamistilanteissa. Vuonna 1999 voimaan tulleet säännökset eivät kuitenkaan anna riittävää suojaa viranomaistoiminnalle muuttuneessa toimintaympäristössä. Nykyisiä rangaistussäännöksiä ei voi tulkita laajentavasti; se olisi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaista.

Tästä huolimatta arviomuistiossa ei ole lainkaan arvioitu voimassa olevan sääntelyn soveltuvuutta maalittamiseen. Arviomuistio on tältä osin lähinnä voimassa olevan sääntelyn toteava. Myös tältä osin arviomuistiot tulee pitää kriittisesti puutteellisena. Tämä liittyy varmasti siihen, ettei arviomuistiossa ole katsottu aiheelliseksi erikseen tarkastella myöskään tarvetta suojata viranomaistoimintaa maalittamiselta.

Rikoslain 16 luvun 1-3:ssä tarkoitettujen tekojen edellytetään liittyvän eri tavoin julkisen vallan käyttöä sisältävään virkatoimeen. Ongelmaksi muodostuu ensinnäkin niiden yhteys yksittäiseen virkatehtävään; turva viranomaistoiminnalle toteutetaan antamalla suojaa yksittäiselle, tietyssä hetkessä tapahtuvalle konkreettiselle virkatehtävälle ja sitä kautta sitä suorittavaan virkamieheen. Maalittaminen ei kuitenkaan lähtökohtaisesti kohdistu suoraan yksittäiseen, konkreettiseen virkatehtävään tai sitä suorittavaan yksittäiseen virkamieheen. Tämä johtuu maalittamisen päämääristä ja tavoitteista. Siten maalittamista tapahtuu lähtökohtaisesti ennakolta tai jälkikäteen. Lisäksi maalittaminen voi lisäksi kohdistua sattumanvaraisesti kehen tahansa virkamieheen. Tällöin virkamies joutuu maalittamisen kohteeksi lähinnä ammattinsa/asemansa tai yleisen tehtävänkuvansa vuoksi. Hän voi joutua maalittamisen kohteeksi pelkästään myös siitä syystä, että hän edustaa tiettyä viranomaista. Tällöin tulee ottaa huomioon myös tilanteet, joissa virkamiehen virantoimitukseen pyritään vaikuttamaan vapaa-ajan toimintojen kautta.

Kytös yksittäiseen virkatoimeen tarkoittaa myös sitä, että tekijänä on tällöin useimmiten virkatoimen kohteena oleva henkilö. Maalittamisessa tekijä voi olla myös ihan joku muukin.

Luvun 16 1–2 §:ssä edellytetään väkivallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Myös tämä rajoittaa merkittävästi säännösten soveltumista maalittamiseen. Maalittaminen voi pitää sisällään sekä suoraa että peiteltyä väkivallan uhkaa, mutta näin ei välttämättä ole. Maalittaminen on usein muunlaista henkistä painostusta / häirintää tai muuta vastaavaa toimintaa ilman suoranaista väkivaltaa tai sen uhkaa. Säännöksen ulkopuolelle jää siten esimerkiksi virkamiehen yksityiselämään –kuuluvien seikkojen paljastamisella uhkaaminen samoin kuin uhkaus tehdä rikosilmoitus virkamiehen toimista. Lisäksi ongelmaksi muodostuu se, miten väkivalta tässä yhteydessä ymmärretään; ongelmallisia ovat teot, jotka eivät sisällä konkreettista ruumiillista väkivaltaa tai sen uhkaa.

Luvun 3 §:n tekotapaan ei sen sijaan sisälly väkivaltaa tai sen uhkaa, mutta pykälän soveltamista rajoittaa puolestaan sen tarkoitus eli halu estää tai vaikeuttaa konkreettinen virkatoimi.

Maalittamisen rangaistusasteikko

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa todetaan, ettei ole estettä sisällyttää maalittamisen rangaistusasteikkoon myös vankeusuhkaa. Erikseen vielä todetaan, että maalittamisrikoksen luonne huomioon ottaen tätä voidaan myös pitää perusteltuna. Muistiossa on päädytty kokonaisarvioinnin perusteella siihen, että maalittamisen tunnusmerkistön täyttävästä teosta voitaisiin tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

SPJL pitää ehdotettua rangaistusasteikkoa enimmäisrangaistukseltaan liian lievänä. Mikäli kriminalisointi toteutettaisiin vain rikoslain 25 lukuun olisi johdonmukaista, että rangaistusasteikon enimmäisrangaistus olisi vankeutta enintään kaksi vuotta.

Mikäli kriminalisointi toteutuisi myös rikoslain 16 lukuun rikoksena viranomaisia kohtaan, tulee tämän rikoksen rangaistusasteikkoa arvioida erikseen. Säännöksistä rikoslain 16 luvun kriminalisointi tulisi katsoa ankarammin rangaistavaksi teoksi, ottaen huomioon kriminalisointien suojelukohteet. Virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta voidaan tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi ja virkamiehen vastustamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Koska maalittaminen voi tapahtua ilman väkivaltaa taikka sen uhkaa tai voi sisältää sekä fyysistä että henkistä väkivaltaa, voisi sen rangaistusasteikko muodostua näiden rangaistusasteikkojen sisälle eli maalittamisen rangaistusasteikko voisi olla vähintään sakkoa tai vankeutta enintään neljä vuotta.

Maalittamisen yritys

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Syyteoikeusjärjestelyt

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kuten arviomuistiossa todetaan, rikosoikeudellisen järjestelmän ja rikoslainsäädännön toimivuuteen kuuluu myös syytejärjestelyjä koskevien säännösten toimivuus. Jos maalittaminen säädetään erillisenä rikoksena rangaistavaksi, tulee kyseinen rikos / kyseiset rikokset saattaa virallisen syytteen alaisiksi. Tämän lisäksi tulisi myös maalittamiseen nykyisin tavalla tai toisella soveltuvien rikosten syyteoikeussäännökset järjestää virallisen syytteen alaisiksi tilanteissa, joissa henkilö joutuu rikoksen kohteeksi työ-, virka- tai julkisen luottamustehtävänsä vuoksi. Näin tulisi tehdä myös sellaisten asianomistajarikosten kohdalla, joissa katsotaan olevan kyse lähinnä yksilön integriteetistä ja intimitteetistä – kuten kunnianloukkauksessa ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisessä. Tätä puoltaa maalittamisrikoksen luonne ja sen laajat haittavaikutukset. Oleellista on se, miksi henkilö on joutunut kyseisen rikoksen uhriksi. Kun henkilö joutuu rikoksen kohteeksi työ- / julkisen luottamustehtävänsä vuoksi, laajenee suojeltava oikeushyvä. Kyse ei ole enää pelkästään yksilön integriteetistä ja intimitteetistä eikä osapuolten yksityisasiasta, vaan kyse on myös yleisestä / julkisesta intressistä. Rikoksiin mahdollisesti sisältyvä subjektiivinen värittyneisyys ei myöskään saa

olla syyteoikeuden muuttamisen este; syyttäjä saa nostaa syytteen, mutta se ei ole pakollista. Syyttäjä on ratkaisuisaan riippumaton ja itsenäinen lainkäyttäjä.

Syyteoikeuden järjestäminen virallisen syytteen alaiseksi on perusteltua myös työsuojelullisesta näkökulmasta. Työssä tapahtuva / työstä johtuva häirintä kaikissa muodoissaan on työhön liittyvä terveys- ja turvallisuusriski. Työnantajalla on työturvallisuuslakiin perustuva yleinen velvollisuus huolehtia, ettei työntekijöille aiheudu hengen tai terveyden vaaraa työssä sekä tarvittaessa velvollisuus puuttua terveyttä/turvallisuutta vaarantaviin tekijöihin. Terveydellä tarkoitetaan sekä työntekijän fyysistä että psyykkistä terveyttä. Syyteoikeuden muuttaminen virallisen syytteen alaiseksi tehostaisi sekä yhteiskunnan että työnantajan reagointimahdollisuuksia maalittamista vastaan ja parantaisi samalla uhriksi joutuvien henkilöiden asemaa.

Syyteoikeuden järjestämisen osalta tulee huomioida myös, että virkamies tulee esteelliseksi tekemällä epäilystä rikosilmoituksen (HE 222/2010, s. 173). Korkein hallinto-oikeus toteaa vuosikirjapäätöksessään KHO 2019:76, että virkamiehen hallinnon asiakkaasta tekemä sellainen tutkintapyyntö, jossa virkamies on asianomistajana, voi vaarantaa luottamuksen virkamiehen puolueettomuuteen hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Jos luottamuksen virkamiehen puolueettomuuteen katsotaan vaarantuneen, virkamiehen tulee pidättäytyä toimimasta viranomaisen puolesta asiassa myös asian tuomioistuinkäsittelyn aikana. Hallintolakia vastaavat esteellisyysperusteet on kirjattu myös esitutkintalain 2 luvun 8 §:ään. Tämä on myös yksi syy siihen, miksi virkamiehiä yritetään provosoida tekemään rikosilmoituksia ja myös syy siihen, miksi he saattavat jättää rikosilmoituksen tekemättä.

Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa todetaan perustellusti, että rikoslainsäädännön toimivuuteen liittyvät esitutkintaviranomaisen käytössä olevat keinot rikoksen selvittämiseksi. Maalittamisen kohdalla on sitä koskevan yleisen edun korostamisen vuoksi perusteltua korostaa asianmukaisten viranomaistoimivaltuuksien turvaamista. Maalittamisen tutkinnassa tulee voida käyttää pakkokeinoja laajemmin, kuin mitä esitetty maalittamisen rangaistusasteikko mahdollistaisi.

Muistiossa esitettyä ratkaisua – ehdotusta muuttaa maalittamisen kriminalisoinnin yhteydessä salaisia pakkokeinoja koskevan pakkokeinolain 10 luvun ja salaisia tiedonhankintakeinoja koskevan poliisilain 5 luvun säännöksiä niin, että televalvontaa voitaisiin käyttää maalittamisen selvittämisessä ja estämisessä – pidetään perusteltuna ja kannatettavana. Lainsäädännön tulee olla kokonaisuutena ajantasainen, mikä tarkoittaa myös eri viranomaisten toimintamahdollisuuksien ja rikosvastuun toteutumisen turvaamista.

Ehdotusten vaikutukset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

SPJL on samaa mieltä arviomuistiossa esitetyistä ehdotuksen vaikutuksista; rangaistavan käyttäytymisen alan laajentaminen parantaisi kerrotusti maalittamisen kohdehenkilön asemaa, edistäisi kohdehenkilön perusoikeuksien toteutumista sekä ilmentäisi sitä, että työtehtävässä tai yhteiskunnallisessa tehtävässä toimivaan henkilöön hänen sellaisen tehtävänsä vuoksi kohdistettava maalittaminen on paheksuttava teko. Yhteiskunnallisten vaikutusten kannalta maalittamisen rangaistavaksi säätäminen edistäisi perusoikeuksien toteutumista myös yleisellä tasolla ja kansanvaltaisen ja demokraattisen yhteiskunnan toimintaedellytysten toteutumista. Tältä osin arviomuistiossa viitataan muun ohessa tilanteisiin, joissa maalittaminen kohdistuu viranomaistoimintaan esimerkiksi pyrkimyksellä vaikuttaa rikosprosessissa toimiviin viranomaisiin (poliisit, syyttäjät ja tuomarit). Yhteiskunnallinen vaikuttavuus olisi kuitenkin merkittävämpi, jos SPJL:n esityksen mukaisesti myös rikoslain 16 lukuun rikoksista viranomaisia vastaan lisättäisiin maalittamisen erikseen kriminalisoiva pykälä. Kuten muistiossa todetaan, teon rangaistavaksi säätämällä ja siihen liittyvällä teon paheksuttavuuden korostamisella voi olla merkityksellistä yleisestävää vaikutusta.

Taloudelliset vaikutusten osalta on selvää, että maalittamisen säätäminen rangaistavaksi lisäisi sekä rikosprosessissa toimivien viranomaisten työmäärää että siihen liittyvää vaikutusta viranomaisvoimavaroihin ja valtiontalouteen. Mutta kuten arviomuistiossa todetaan, on näitä vaikutuksia erittäin vaikea arvioida tässä vaiheessa, minkä vuoksi tulee järjestää viranomaisvoimavarojen riittävyyden seuranta ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin voimavarojen riittävyyden turvaamiseksi.

Muut asiat

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Ridanpää Rita
Suomen Poliisijärjestöjen Liitto SPJL ry